

БОЙКА БЪЧВАРОВА

**ЗА ЕДНИ ПРЕВОДАЧЕСКИ „ЗАТРУДНЕНИЯ“,
КОИТО ВЕЧЕ НЕ СА И СМЕШНИ**

Boyka Bamchvarova

*ON SOME TRANSLATION “WEAKNESSES”
THAT HAVE STOPPED BEING AMUSING*

The article describes several types of typically encountered translation errors that have influenced negatively Bulgarian public speaking&writing practices and have had an especially adverse impact on the literacy development of school children and young people. The author aims at raising the awareness of this problem among university lecturers teaching Language Studies students, translators and publishers (each in their own field) and invites them to adopt a more responsible and autonomous approach to their work – key concepts for those who claim to belong to the cultural elite that initiates change in the world at large and its language representation.

Има преводачески недоумици или недомислици, които могат да бъдат просто смешни. Като „... и заудря по гърба на шофьорската седалка със стиснат в ръка юмрук“ (от превод на роман). Те биват възприемани от внимателния читател през неговия вече утвърден опит за отказа на „издателски къщи“ да осигуряват редактори и коректори за изданията си – заради икономиите и вечното бързане към пазара и печалбата. Такива смешни пропуски дразнят, обиждат и натъжават читателя, когато е *Читател*. Той незадълго се замисля за банални неща като липсата на време и пари, а в бъдеще подминава старателно такива „качествено“ издадени книжки.

Има несметно количество примери за небрежно отношение към стандартите на правописа и пунктуацията от страна на преводачи и издатели. Те са толкова много, че започват да се превръщат в по-честото отношение към текстовете. Няма да се спирам на такива недоправени „произведения“, техните недъзи са описвани и класифицирани неведнъж. Например само в статия за филмовия превод намираме наистина внушителен списък от недопустими пропуски по отношение на стандартите за писане: от „замръзване“ и „дедектив“ през „лудост“ и „посланник“ до „безопасност“ и „згради“¹.

¹ Шипчанов, М. Филмовият превод и подготовката на преводачи. – В: *Годишник на департамент „Чужди езици и литература“*, бр. VII. София: <http://ebox.nbu.bg/cel/stud04.html>

Има обаче други преводачески „затруднения“, които залагат в света на текстовете (казани и написани) една далечна и вероятно необратима вреда върху това, което наричам „хигиена на публичното пространство“.

Хигиената на публичното пространство включва премного задължения и обвързаности от страна на индивида, но и от страна на групи хора. Голяма част от тези задължения са избрани, не са наложени. Както избираме аранжировката на външния си вид и стила на общуване с останалия свят, така избираме и елементите на този стил. Един от тези елементи е обект на размишленията ми в този текст: изборът да бъдеш отговорен и прецизен и да влияеш на средата си позитивно или пък обратният избор – да не се замисляш за нищо от това и, както казват старите, да я караш отгоре-отгоре.

Най-точно ще изразя отношението си към този избор с един по-обширен цитат от текст, посветен на съвременното разбиране за етиката: „Това, което всъщност се пренебрегва, е идеята за спецификата на морала като единствен регулатор на човешкото поведение, който черпи своята регулативна мощност повече от индивидуалния самоконтрол, от властта над самия себе си (волята), и по-слабо „отвън“, от властта извън нас – институцията, която следи за спазването на нормите и санкционира нарушаването им“².

Като индивиди – в стремежа си да изградим своите идентичности – ние се опираме на сложна мрежа от предпоставени в колективната памет и избрани от нас самите възможности и условия. Или – както пише един млад философ³ – „това е бремето, с което се натоварва всеки, който е решил да напусне „рая“ на простотата, на простата неосъзната идентичност и се е насочил към културата и духовен начин на живот“⁴. Колективната памет е, от една страна, основополагаща – тя не подлежи на личен избор и ние само извличаме от нея императиви. Основополагащата страна на колективната памет включва език, култура, пол, националност, етнос, раса, история, митология, религия, класова принадлежност, образование, възраст и т.н. Другата страна на колективната памет обхваща елементи, които подлежат на избор: професия/роля, стил на живот, потребление на информация и стоки, семейно положение, членство в организации и клубове, политически убеждения, лични познанства, спорт, музика, книги, кино и т.н.⁵

Групите се идентифицират според избора на едни и същи опорни точки и позиции за своето отграничаване от останалите социални

² Минева, С. *Постмодерни дискурси на етиката*. София, 2007, стр. 85.

³ За идентичностите и за комуникативната грамотност е писано много. Аз умишлено избирам една популярна книга на млад автор, за да посоча доколко достъпни (и в достъпна форма) текстове за размисъл биха могли да намерят участниците в самоидентифициращата се като интелектуалци група на преводачите и издателите.

⁴ Банков, Кр. *Семиотични тетрадки, част II*. София, 2003, стр. 7

⁵ Пак там, стр. 27

конструкти. Групата на хората на словото и, по-общо казано, на интелегентите или интелектуалците е въобразена общност, разбира се. И наистина е важно да подчертаем, „че въобразеният съюз между хората се оказва много по-могъщ от принадлежността в реалните общности, където всички се познават“⁶. Елитите, или така наречените „елити“, в света на културния живот се самопредставят (освен чрез базовото твърдение, че знаят повече от другите) до голяма степен чрез по-високата степен на владеене на езика на националната общност – нещо, което често дори демонстрират. При тази нередка демонстративност обаче част от интелектуалния или културния елит забравя, че най-новото време изисква „радикална промяна в манталитета на хората в посока на по-голяма самоотговорност и автономност“⁷.

„Самоотговорност и автономност“ мога да разбирам като ключови понятия за влиянието, което хората с претенции, че принадлежат към културния елит, оказват върху света около себе си и върху езиковата картина на този свят.

Онези преводачески небрежности, заради които подхванах тези разсъждения, са точно от такъв характер, че да подкопаят въобще представата за възможната принадлежност на немалко хора с високо образование към някакъв културен елит.

Това са един специфичен, особен тип преводачески гафове, които като че ли доказват, че добре назубреният правопис и старателното мислене върху пунктуацията са само част от речевото представяне в публичното пространство, само добрата „опаковка“ – безспорно нужна, престижна и стратифицираща. Това са гафове на дълбоката липса на т.нар. „енциклопедична езикова култура“, или – просто казано – липса на обща култура, чието наличие се предполага от възможността на дадения човек да играе професионалната роля на преводач. Участието му в тази работна среда означава, че той владее в доста висока степен един (може би и не един) чужд език. Предполага се, че има саморефлексия за езиковите факти и е надарен или обучен в използването на езиковата догадка. Е, както казваше един журналист, да, ама не!

Скицирането на тези нараняващи тъканта на общуването ни „приноси“ можем да започнем от видими свидетелства за кротка простотия, можем да продължим през предоверяване на собствения си личен идиолект, на вътрешния си речник, та накрая да стигнем до примери за непоклатима вяра в „международния“ английски.

Най-същественото на моя патос във връзка с този тип небрежно, високомерно и безотговорно отношение към текста, е мисълта за влиянието, което преводачи без обща култура и издатели без грижа за книгата оказват върху най-младите читатели. Върху онези, които всич-

⁶ Пак там, стр. 54

⁷ Пак там, стр. 10

ки заедно трябва да въвлечем в света на текста – всеки текст: чисто словесния, изобразителния, комбинирания, митологичния. В света на осъзнатото приемане на културата. „Масова култура“ отдавна вече не е мръсна дума (много е писано и за третата вълна, и за четвъртата вълна). Необходимо е обаче и най-непретенциозната от гледна точка на „високата култура“ частичка въобразен свят да има прецизна форма, да дава поглед и към други светове. И кримката, която ще ни зарадва в кратък свободен час, и рекламата за някоя световно неизвестна търговска марка, и немного коректният филмов преразказ на „Илиада“ могат и трябва да носят белезите на културния фон, върху който се гради мрежата на идентичностите.

На първо място искам да посоча като примери именно речеве изяви на българи непреводачи, доказващи лошите влияния на преводаческия български. Това не е тръгване отзад напред. Това е опит да посоча най-напред резултатите, за които имат вина и лошите преводи.

Журналист в „Здравей, България“ (31.03.2009 г.): „Гибсън и Кембъл сключили извънсъдебно споразумение. Каква е точната сума [пари], остава *химера*“. Нали, чул-недочул какво означава „химера“, човекът се предоверява на собствените си езикови запаси и никак не мисли, че по-рядко използваните думи трябва да се проверяват.

Аптекаря говори в bTV новините – в едно кратичко интервю: „Има интерес към таблетните форми и към *трансдермалните* лекарствени форми“. Няма лекар, който да „превежда“ в ефир, не е здравно предаване, та водещият медик да регулира разбираемостта. Дамата иска да каже, че се купуват и таблетки, и лепенки за едно и също нещо. Но наслушала се и нагледала се на претовареното с термини речево пространство, решава, че като за пред камери така е по-престижно. Може. Но е съвсем ненужно за слушателя, който трябва *да разбере* какво да си купи.

Общински съветник от столицата в интервю в предаването „Гласове“ при водещ Явор Дачков: „Защо беше това *пролонгиране*, защо трябваше толкова да се влачи [приемането на България в ЕС]...“. „Пролонгиране“ и „да се влачи“ – явно говорещият съзнава донякъде, че „купешката“ думичка ще има нужда от „превод“ и неуместно сменя регистъра към разговорен, дори просторечен.

Телевизионна журналистка се предоверява на собствения си „багаж“, демонстрирайки същата небрежност, за която е получил немало подкрепа от преводните текстове: „Трябва да се въоръжиш с *канско* търпение, за да паркираш в центъра“. Имаше нещо, знае си репортерката, свързано с „кански“ като „силен, голям“, но да се задълбочи какво точно е, не изпитва нужда.

Телевизионна журналистка, която очевидно не знае какво значи „обетована земя“, ни обяснява, че вече има *забрана* да се протестира точно пред Народното събрание и пред Министерския съвет, като ни

съобщава следното: „Парламентът се превръща в *обетованата земя* и за Адриана, и за всички, които искат да протестираат“. Защо забраненото място да е Обетованата земя, репортерът не знае. И не иска да знае. Чула е нещичко, че когато имаш стремеж към нещо си... и толкоз.

Студент, попълвайки текст за упражнение по български, след като е прочел 360 думи за хотелите и плажовете на Канарските острови и по-точно – на Гран Канария, заключава мъдро, че изречението „На времето е постоянно топло и приятно – температурата варира между 17 и 20 градуса.“ ще трябва да бъде добре редактирано, като на празното място се допълни „Анталия“.

Високопоставен чиновник от съдебната система казва в ефир: „Не искам да навреда на разследването, като говоря. Проявете и вие *толеранс*“. Проявете толерантност, вероятно иска да каже той. Но при това отношение, което се наблюдава в публичното пространство, от страна на професионалните специалисти по английски и френски, които са и филолози по диплома, какво да искаме от юриста – повече прецизност към думите? Кой да му е за пример?

Няма нужда от повече доказателства. От тези примери става ясно какво искам да защита – общия тон на говорене/писане звучи фалшиво с неуместните употреби на принципа „не знам какво точно значи, ама ми се струва, че приляга“. Звучи фалшиво засега за някои от слушателите/читателите. Но дали няма да дойде ден, когато няма да има кой да забелязва този фалш?

Малкото примери, които съм подбрала от иначе печално огромния масив от преводаческа продукция, наистина ще разделя на три категории. И трите категории, разбира се, влизат в обхвата на темата за липсата или минимализирането на енциклопедичната езикова култура, която ни позволява да знаем поне, че Зевс е елинско божество, а Анталия не е на Канарските острови.

Видими свидетелства за бедна (в неприлична степен бедна) обща култура

В училища и университети се учи английски, включително и чрез четене. Но на някои четенето им е минало като дим през главата. Ако да имаше малко представа от английската история – културна, цивилизационна, материална, преводачката на този криминален роман нямаше да ни съобщава, че библиотеката на лорд Х била обзаведена в *античния* стил „Чипъндейл“ и че в помещението имало и едно бюро в не по-малко *античния* стил „Луи XV“. И двата стила са от едно и също време, но то съвсем не е в античността, за да бъде определяно като „антично“.

Преводът (който се чете в субтитри) на един документален филм със сюжет, свързан с убийството на Мария-Антоанета, в който ясно се чува в английския текст „Луи Сикстийн“ (Louis Seize, Луи Шестнайсе-

ти: на английски „sixteen“), ни поднася в субтитрите цели четири пъти „Луи Х“. По този повод някои може да кажат – но не, това е грешка на перото, случайност и пр. Не мога да се съглася, че продукт на културата, та била тя и масовата, трябва да бъде лишен от изпипване. Неслучайно се появи репликата: „Щом не пише, че е произведено в Китай, значи е менте!“ – китайците могат да изпипват, когато произвеждат за съответна фирма. В нашия случай „фирмата“ е от огромно значение – светът на собствената ни национална реч.

За същото negliжиране говори и произнесеното в ефир от четящия (вероятно актьор) преводен текст. Превод на новина от чуждестранна телевизия за български новинарски блок (на ТВ Европа). Новината е свързана с приходите от прожекциите на филма „Аватар“ и на първите четири по доходност след него филма. Припомня се за милионите, донесени от миналогодишните 5 най-доходни филма, като на тази основа се прави прогноза. И дикторът тържествено ни съобщава прогнозата: „Статистите предвиждат за „Аватар“ приходи от Х милиона долара за първата десетдневка на януари“. Паронимия, паронимна замяна на „статистиците“ със „статистите“. Но нали паронимните замени се явяват тогава, когато нямаме устойчивост, автоматизъм при използването на съответните думи, устойчивост на знанието за техните значения и в какви смисли те влизат. Да, може и да е грешка на актьора или на новинаря, който чете, но нали и той се кичи с висше образование – сиреч с грамотност.

Пример от превод на роман: „Когато стигнах началото на *Байпаса* и той [автомобилът] още беше зад мен, реших да изхитрея“. От контекста става ясно, че действието е автомобилно преследване по магистрала и че след това „изхитряване“ героят се е отскубнал от преследвача си. Е, очевидно е, че той не е поел към някакво загадъчно място или селище на име Байпас (каквато е концепцията на преводачката, ако съдим по главната буква), а просто е влязъл в отбивка или някакво друго успоредно пътно съоръжение.

От превод на документалния филм „Vatican City“ на Discovery World: „Устройството щяло да унищожи не само кардиналския съвет, но и *цялата Ватикана*“. В същото предаване се чува и изразът „*самата Ватикана*“. Името на държавата е „Държава град Ватикан“, мястото е Ватикан, но традиционно почти винаги се членува – Ватикана (кратък член) или Ватиканът (пълен член). Е, какво може да се каже за преводач, който и това не знае. Например, че му липсва най-обикновено житейско детско любопитство, щом никога не е виждал написано името на тази важна част от великия град Рим. Но пък сигурно има диплома или дипломи... на филолог.

Не всички в нашата страна са християни. Не е и нужно всички да сме еднакви. Но има един жест на уважение към юдео-християнската цивилизация, в която живеем ние, европейците, и североамериканците

– да знаеш поне малко за Стария завет и за Новия завет. Или поне само за Новия. В превода на документален филм ни казват „Четат от аналоя „Писмо на Павел до *Коринтия*“. Очевидно става дума за Първото (или Второто ?) послание на апостол Павел до коринтяните.

Общата култура включва и познаване на част от литературната класика. Или да кажем – поне общата култура на човек с филологическо образование, какъвто е преводачът, го изисква. Но ето едно доказателство за повърхностно прелитане над Гьотевото произведение. Преводачът е чувал името на Фауст, иначе сигурно щеше да ни зарадва със словосъчетание от типа на „фаустовска сделка“. Той обаче нещичко е чувал – но кой с кого каква сделка е сключил, му е тъмно. Затова ни поднася в превод на документален филм, излъчван по канал History на ViaSat: „Джералд Бул не можеше да успее, без да сключи сделка с Фауст“. Така пише в субтитрите. В английския текст, разбира се, ясно се чува „Faustian barter“.

И така можем да продължим много дълго. Не знам дали си струва някога да се публикуват изобщо моите пълни складове с подобна продукция...

Следващата причина за увреждане на публичното словесно пространство „благодарение“ на преводаческа дейност мога да нарека „предоверяване на собствения си български речник, на собствения си личен идиолект“.

От превод на документален филм, излъчван по канал History на ViaSat: „Правителството [на Франция през войната] започва да изпитва затруднения с доставките на меден сулфат [за пръскане на лозята в Бордо и другаде]. Във военно време *медът* става ценна стока“. Да, сигурно е така – медът става ценна стока, но за разтворите, с които се пръскат лозята, е ценна медта...

Героите (на филма „Убийство по сценарий“) се намират в малко провинциално градче. В хотелска стая са, телефонът звъни и след края на разговора става ясно, че обаяването е било от друго малко градче в Щатите. Героинята, която е говорила по телефона, започва обяснението си с репликата: „Обадиха ми се *от провинцията*“. Така преводачът е „превел“ a long-distance [phone] call, вместо да помисли малко и да реши да използва например „Беше междуградско повикване“ или „Беше междуградски разговор“.

От превод на документален филм за правенето на филм, излъчен по канал Hallmark. Специалист по озвучаването обяснява, че ако не е възможно тонрежисьорите и тонтехниците да синхронизират образа със звука, записан по време на самите снимки, се налага да се направи друго нещо. Преводачът ни поднася репликата за това друго нещо така: „И тогава викаме актьорите в *студиите*“. Разбира се, че тонрежисьорите викат актьорите в студиата, в някое студио, за да направят нов аудио-

запис. Несигурността на този преводач в разликата между „студия“ за производство на филми и „студио“ за изработване на филмови и други видео- и аудиоматериали не е осъзната. Той си е убеден, че актьорите ходят по студиите. Ходят. Но след като студиите ги наемат, ходят по студиата.

Пример от превод на новина от чуждестранна телевизия за български новинарски блок (на БНТ). Говори се за подновяването и преоборудването на кораба, наречен от преводача „*Куйин Елизабет Втора*“ (кой знае защо преводачът се е посвенил да нарече Елизабет Втора „кralица“ или поне да остави цялото име на английски). В съобщението се отбелязва, че каютата на кралицата, каютата на капитана и „*мостът*“ ще бъдат запазени. Разбира се, че ще бъде запазен „мостикът“. Но защо да се вдава в подробности преводачът – мост, мостик – все тая. Да се досещат зрителите, да помислят малко – нали не може да има мост на кораб, те не знаят ли.

От превод на документален филм, излъчен по канал Animal Planet, който в дадения момент се чува на руски, а субтитрите са на български. В текста се прави шегичка на тема „котарак“, защото филмът е за котарашките битки през любовния период, и се заиграва с „котарака в чизми“, знаменития герой на Шарл Перо. В руския превод ясно се чува „сапоги“, но нашият преводач ни поднася: „И в битката котаракът загубил своите *чоранчета*“. На английски героят е известен като „Puss in Boots“, а на български този героичен котарак е известен като „Котаракът в чизми“. Така че, ако би искал да запази шегата, преводачът трябваше да ни съобщи, че котакът си е загубил чизмите.

Дотук с примерите за речевата продукция на хора, които нямат никакво съмнение в собствения си богат речник, та да им се появи следа от желание за проверка в някой електронен или хартиен енциклопедичен или тълковен речник.

И накрая стигаме до примери за непоклатимата вяра на част от преводачите в правилността на английския текст, в авторитета на „международния“ английски. Тези случаи могат да бъдат подразделени на два основни вида.

Единият се състои във възпроизвеждане на английския облик на думата, независимо дали е лично име или е нарицателно – без никакво замисляне как е прието тя да се пише и произнася на български или (което често е по-важно) какво тя значи на български.

От превод на игрален филм (излъчен по канал MGM): по време на целия филм, посветен на катастрофа и на пътуването до момента на катастрофата, се говори за скорост и разстояние: навсякъде преводачът ни поднася в субтитрите „10 ноти“, „20 ноти“. В оригиналния английски текст ясно се чува „knots“ = възли. Пак бързане, ще каже някой. С такова бързане морската миля може да се изсвири на виола. А зрители-

те, ако наистина искат да проследят събитията по субтитрите, има да се чудят какви са тези ноти...

Понякога се сблъскваме с отказ от трансформирането на имена от изучаваните в средното школо или принадлежащи към „базовия пакет“ на общата култура. Като например заглавието на филма на Hallmark „Джейсън и аргонавтите“. Досещате се, че става дума за Язон, нали? Трябва ли филолог да знае, че на български му казваме Язон... Все пак ще отбележа, че това е превод не за излъчването по Hallmark, а превод за коментар във вестник.

Същото явление виждаме в превод на документален филм, излъчван по Discovery Channel. В предстоящ експеримент, който ще бъде показан на публиката, се очаква да има силно горене и/или експлозия. Предварително се обяснява в какво ще се състои опасността. Експериментаторът (според преводача) казва: „Мисля, че пак опираме до нашия стар приятел [манекенът, върху който ще се извършват експерименталните действия] и до *Немезис*“. Очевидно е, че експериментаторите ще разчитат на богинята на възмездието и на кръговрата на човешките души Немезида. Поне така ѝ казваме на български най-малко от около 100 години.

В субтитрите на превод на документален филм, излъчван по канал History на ViaSat, четем: „... физикът Андрей *Сахаров* е освободен от затвора...“. Ето типичен пример за превод без филма, само по разпечатан текст. И като не знае нашият преводач, че има на света Андрей Сахаров, придава на името му американския облик.

В превод на документален филм на National Geographic Channel чуваме: „Причината за смъртта е била сърдечен и респираторен *арест*“. Може да се отвори тълковен речник и да се види какво означава на български отдавна одомашнената дума „арест“. Наистина в тясноспециализирана медицинска езикова среда подобно изречение е разбираемо и приемливо. Но в превод на филмов текст не е.

Съвсем подобен, но пък доста по-глупав е този пример от превод на игрален филм („Войната на Фойл“) – Фойл казва: „Боя се, че съм тук в официален *капацитет*“. Отново объркване на значението на съответната дума в английски и в български – „капацитет“ е типичен пример за онези думи, за които се казва, че са враговете на преводача. На небрежния преводач, разбира се.

Според сюжета на един игрален филм („Касъл“) един човек се държи така, че на говорещия може да му се наложи да стреля по него, затова именно говорещият го подканя: „Давай! [т.е. продължавай да се държиш така] Трябва ми *практика*!“. Слабо, не е на български. В такава ситуация българинът ще каже: „Трябва да тренирам!“, защото стрелбата се тренира или упражнява.

От превод на документален филм за освобождаването на американеца Кърт Нюз от затвор в Панама след добре подготвена операция на

американски командоси: „Командосите [предварително, в САЩ] репетират многократно в *идентично* шперплатово копие на затвора“. Е, ако копието на затвора е шперплатово, няма как да е идентично. Отново липсата на навик да се наднича в речници.

Другият тип преповеряване на езика източник е по-скоро на равнището на механично ученическо – съвсем неподобаващо за професията преводач – прехвърляне на думи и конструкции в буквален превод. Този тип недъзи на преводните текстове е дразнещ, но като че ли най-малко дразни. За жалост никой не го забелязва, за да се предприемат някакви мерки. Има случай, на който съм жива свидетелка: университетски преподавател по превод прави забележка на студента, че е превел „повдигна вежди и изду бузи“ (в знак на недоверие), докато в текста източник пишело: „повдигна вежда и изду буза“!

Виждаме в субтитрите на документален филм на National Geographic Channel: „Доктор Х може да направи компютърен модел. Така той ще забие виртуален римски пирон в глезенната кост и ще може да проследи *щетите*“. Хубаво, имаме на български дума „щети“, но за тялото на човека се използват думите „увреждания“, „вреди“. Щетите в нашия език „работят“ другаде, в друго смислово поле.

В същия превод на документален филм на National Geographic Channel: „Намерен бил пирон в глезенната кост на *мъж в двайсетте*“. Този небългарски израз за възраст, не бива да се толерира: нормалният израз е „мъж на около двайсет“.

Вездесъщото „назад“, изпъстрило десетки преводи от английски: „Искам си бизнеса *назад!*“ (сиреч „back“). Колко хубаво би било да пишеше или да се чуеше „Искам да си върна бизнеса!“ или поне „Искам си бизнеса обратно!“, тъй като в текста става дума за съсипан от някого малък бизнес, чийто собственик казва тази реплика.

В превод на документален филм на Deutsche Welle едно архитектурно решение се характеризира със „*семпла до оскъдна простота*“. Семпла до оскъдна простота преводаческа!

Пак в документален филм на Deutsche Welle чуваме: „Тук историята не е спряла. Тя продължава бавно напред. Изследването е изброяване на частички, които вече не могат да се преценят, остават само *груби факти*, които очертават историята“. От целия контекст става ясно, че се говори не за груби, брутални събития, а за факти, които се запомнят – значими, запомнящи се или, в краен случай, едри факти, ако преводачът много иска да се доближи до оригинала.

От превод на игрален филм: „Нямаше, полиция, нито линейка, никакъв фотограф, никакъв репортер или *медиум*“. Вероятно на мястото на събитието е трябвало да има ясновидец? Или посредник, медиатор? Не – става дума за медия, както на български наричаме един вестник, една телевизия, едно радио. Преводачът явно не знае, че „media“ на

английски е множествено число на „medium“. И че в българския език „медиум“ е заемка, натоварена вече със съвсем друго значение.

Често се натъкваме на някакви самостоятелно произведени думи – по нормален словообразователен модел, но без оглед на това, че за съответното название си има установен и възприет облик на думата. Ето пример от преводна ТВ реклама: „Това устройство използва *цифрени* канали“ вместо „цифрови канали“ – израз, който е терминологизиран отдавна.

Още един пример за словотворчество в напълно регламентирано поле от смисли и значения: от превод на документален филм на Deutsche Welle за монасите бенедиктинци. Преводачът твърди, че един от бенедиктинските девизи гласи: „Мечтана самота – единствена *блаженост*“. Поне за текстове, свързани с религиозни изяви и/или състояния, в българския си има установена дума – „блаженство“, употребявана и в канонични, и в неканонични текстове.

В преводна ТВ реклама за почистваща машина виждаме как хвърлят най-различни боклуци върху един килим: мармалад, ядки, косми от домашен любимец и пр. И демонстраторът пита (чрез преводача): „Как би почистила подобна *неразбория*?“ Това, което виждаме на екрана, си има име – „*мръсотия*“. А „неразбория“ на български се казва или за обръкани неща и събития, или просто за разхвърляни предмети, които трябва да се подредят, а не да се изсмучат с прахосмукачка. Има и един зловещ пример за смайващи преводи на английската дума „mess“ в тези нейни употреби: в ТВ реклама баща и малкият му син са показани с видими черни петна в белите дробове, за да видим колко са болни. Майката търси начин да им помогне. Намерила е лекарството (рекламираното) с което, според преводача, ще „оправи тази *бъркотия*“! Бъркотия в дробовете на човека... Бъррр!

Във връзка със смъртта на младо момиче в превод на роман четем: „Такова апетитно момиче... а сега какво – храна за мишките. Смъртта е жестока *везна*, а?“ Неразбираем израз, наистина. А една от задачите на преводача е да интерпретира текста така, че да бъде разбран... Същото явление в друг пример от превод на роман: героят говори тихо и по-тайно, заради което преводачката ни съобщава: „Думите му бяха като *безшумно бучене*...“. Напълно неясно е, поне за мен, как може да има безшумно бучене.

В роман четем преведен разговор между американец и английско момиче, което никога не е било в Америка: „Тя никога не ме попита за дома ми, ..., какво ще правя след войната, никога дори не намекна, че иска *да се върне* в Щатите с мен“. Как точно да се върне, след като не е била там? Всеки, който поназнайва английски, може да се досети как се е получила тази смайваща фактология.

За печелене на пари от някаква дейност на български обикновено казваме „Той правеше големи пари/много пари/много кинти/яки кинти“

(в зависимост от това, от какъв регистър е изразът в източника). Преводачът обаче на един роман е предпочел: „Той правеше голяма *пачка* от клуба“. Горкият, само с една пачка не е забогатял. Такава е българската логика. Каквато и да е американската употреба на „пачка“.

Получават се и едни странни явления – отново паронимни замени, само че на съвсем български думи, чието заместване или смесване е напълно необяснимо, щом е извършено от българин. Да но, ето: от превод на игрален филм („Ангелите на Чарли“): „Татко разбираше от коне, никога не би се доближил до този жребец. Жребците са *непредвидливи!*“ Наистина, трудно им е на жребците да предвиждат разни неща. Но таткото сигурно се е пазел от непредвидимите жребци – тези животни имат буен нрав и наистина са *непредвидими*.

Пример за същото явление в превод на игрален филм, излъчен по канал Hallmark. Един богаташ говори за своята благотворителна дейност: „Още щом проговорих, майка ми започна да ми внушава какъв е дългът ми пред *неоправданите!*“ Очевидно става дума за *онеправданите*. Но някой с добро образование – преводач или редактор на филмовия текст – може би не улавя разликата.

И накрая – натрапчивото „извиняване“ (почти толкова честотно, колкото „сър“ вместо „господине“): „Ще си тръгнеш, когато те *извиним!*“. Досаден буквален превод вместо да се предаде истинският смисъл на казаното: „Ще си тръгнеш, когато те *освободим!*“.

С илюстрациите спирам дотук. Анализът на подобни „продукции“ има място в учебните часове със студентите; там той може да е много подробен, основан на равне в различни речници, в теоретични текстове за разбирането и интерпретацията и т.н. С намерението и надеждата, че техни преводи няма да влизат в подобни масиви, като този, от който извлякох тези примери.

Най-накрая мога да обобщя още веднъж – и първият, и вторият, и третият (а сигурно и четвъртият, и петият, които не съм огледала) тип посегателства върху българското речево пространство от страна на недоподготвени или недобросъвестни преводачи трябва да бъдат спрени. Единственият начин за това аз виждам в *нормализиране* на работата на всички институции, разпространяващи текстове: книгоиздатели, издатели на списания и вестници, студия за филмообработка, преводачески задруги и агенции, електронни медии. *Нормализиране* за мен означава мобилизиране на нормален, образован редакторски и коректорски екип, наемане на преводачи с опит и обучаване на неопитните. Това струва пари, да. Но си заслужава парите. Защото в обратния случай много скоро ще бъде трудно да разберем защо някакви хора с дипломи и претенции намират за нужно да се самопричисляват към иначе престижната обществена група на интелектуалния елит – колегията на преводачите и на издателите. След като не се виждат основания за това.